

4. Дистервег Ф. Руководство к образованию немецких учителей. [Електронний ресурс] / Ф. Дистервег // Режим доступу до журн. : http://jorigami.ru/PP_corner/Classics/Diesterweg/Diesterweg_Rukov_k_obraz_nem_uchitel.htm#_Toc235003150
5. Зайченко І.В. Педагогіка [Електронний ресурс] : навч. посіб // І.В. Зайченко. – К. : Освіта України. – 2008. – 528 с. – Режим доступу до журн. : http://pidruchniki.ws/16390104/pedagogika/zagalni_metodi_navchannya#864
6. Кирилок В.В. Мета, зміст та принципи підготовки майбутніх офіцерів–прикордонників інтерактивними технологіями з дисциплін гуманітарного циклу [Електронний ресурс] / В.В. Кирилок. – Режим доступу до журн.: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2011_4/11kvvdgc.pdf
7. Кузьмінський А.І. Педагогіка вищої школи [Електронний ресурс]: навч. посіб. // А.І. Кузьмінський. – К. : Знання. – 2005. – 486 с. – Режим доступу до журн.: <http://pulib.if.ua/part/12367>
8. Леонтьев О.М. Проблемы развития психики / О.М. Леонтьев. – М., 1959. – с. 232.
9. Лийметс Х.И. Групповая работа на уроке / Х.И. Лийметс. – М.: Наука, 1975. – с.78–104.
10. Лихачев Б.Т. Педагогика. Курс лекций: учеб. пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК. – М. : Юрайт, 1998. – 464 с.
11. Martin Holmes, Half-Baked Software and the University of Victoria НСМС, 1998–2004, <http://hotpot.uvic.ca>
12. Мартинова Р.Ю. Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов: [Монографія] / Р.Ю.Мартинова. – К. : Вища школа, 2004. – 454 с.
13. Матюшин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. – М.: Директ–Медиа, 2008. – 392 с.
14. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. – К., – 2002. – 136 с.

УДК [37.035:64](477)(09)“16/17”

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ ПЕРІОДУ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ (ДРУГА ПОЛ. XVII–XVIII СТ.): ІСТОРИКО–ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Мартиненко С.А., аспірант

Донбаський державний педагогічний університет

У статті розкрито сутність та зміст трудового виховання у козацькій педагогічній думці. Визначено його особливості в умовах становлення української державності. Висвітлено питання методів, прийомів і засобів виховання трудівника у козаків. Обґрунтовано нерозривний зв'язок між розвитком працьовитості і національної самосвідомості підростаючого покоління. Доведено, що трудове виховання молоді періоду козацької доби було націлене на виховання патріота своєї держави.

Ключові слова: праця, сімейне виховання, трудове виховання, національна свідомість, козацька педагогіка.

Мартиненко С.А. ТРУДОВОЕ ВОСПИТАНИЕ КАЗАЦКОГО ПЕРИОДА (ВТОРАЯ ПОЛ. XVII–XVIII В.): ИСТОРИКО–ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ / Донбасский государственный педагогический университет, Украина.

В статье раскрыты суть и содержание трудового воспитания в казацкой педагогической мысли. Определены его особенности в условиях становления украинской государственности. Освещены вопросы методов, приемов и способов воспитания труженика у казаков. Обоснована неразрывная связь между развитием трудолюбия и национального сознания у подрастающего поколения. Доказано, что трудовое воспитание молодежи периода казачества было нацелено на воспитание патриота своей страны.

Ключевые слова: труд, семейное воспитание, трудовое воспитание, национальное сознание, казачья педагогика.

Martynenko S.A. LABOUR EDUCATION OF COSSACKS PERIOD (SECOND HALF OF XVII–XVIII): HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS / Donbass State Pedagogical University, Ukraine.

The article reveals the essence and contents of labour education in Cossack pedagogical thought; defines its peculiarities under conditions of Ukrainian statchood formation; clarifies training methods, techniques and ways connected with the laborer education in each Cossack; substantiates inextricable link between the diligence development and the national consciousness among the rising generation; proves that the youth labour training during the Cossack period was aimed at the patriot education.

Key words: work, family education, labour education, national consciousness, Cossack pedagogy.

Постановка проблеми. Соціально–економічний розвиток нашої країни на сучасному етапі та інтеграція освіти в міжнародне освітянське товариство посилюють вимоги до людського чинника у сфері освіти і в галузі виробництва, потребують формування національної свідомості громадян задля збереження інтелектуальних ресурсів України на своїй території. Одним із завдань сучасної освіти є створення фундаментальної бази для подальшого професійного становлення молоді, що супроводжується постійним самовдосконаленням, духовним та й інтелектуальним розвитком особистості, плідною працею на благо Батьківщини. Виховання підростаючого покоління в праці, пробудження патріотизму, любові до рідної землі – це поклик сьогодення, провідна складова сучасного навчально–виховного процесу. Отже, стає актуальною проблема історичного підґрунтя професійного становлення, професійної компетентності особистості в процесі розвитку української педагогічної думки часів козацької доби.

Аналіз останніх досліджень. Професійний розвиток особистості став предметом досліджень психологів і педагогів тільки наприкінці XIX ст. у країнах Європи як результат пошуку шляхів підвищення ефективності виробництва. Отже, вести мову саме про професійне становлення молоді часів козацької доби, його вплив на формування національної самосвідомості підростаючого покоління є недоречним, у зв'язку із відсутністю цього поняття в ті часи. Виходячи з цього, ми дослідили проблему трудового виховання молоді на досвіді козацької педагогіки як підґрунтя для професійної самореалізації особистості, акцентуючи увагу на нерозривному взаємозв'язку виховання трудівника і патріота своєї держави в контексті педагогічної спадщини козацької доби.

Над проблемами ставлення до праці, виховання трудівника, залучення дітей до роботи дорослих, навчально–професійної діяльності молоді працюють такі науковці в галузі історії школи і педагогіки, як О. Сухомлинська, О. Любар, В. Мосіяпенко, Л. Артемова, М. Левківський, Д. Латишина, Б. Галузинський, М. Євтух, В. Живодьор, А. Сбруєва, М. Рисіна, П. Дроб'язко, С. Ликов, С. Єгоров, М. Гриценко, М. Стельмахович, Д. Федоренко.

Величезний доробок з історії розвитку багатогранного явища козацької педагогіки, впливу виховних традицій козацтва на формування національної свідомості молоді зробили В. Антонович, Д. Яворницький, Я. Бурлак, Ю. Руденко, С. Сірополко, М. Стельмахович, А. Цось, О. Шпак, Ф. Щербина, К. Юр'єва, Г. Біленька, О. Губка, П. Ігнатенко, В. Кузь, М. Кравчук, Є. Сявавко, Д. Федоренко. Разом з тим, недостатньо висвітленим залишається аспект трудового виховання молоді козацької доби (др. пол. XVII – XVIII ст.).

Метою статті є визначення основних етапів трудового виховання, аналіз його сутності та змісту в козацькій педагогічній думці.

Виклад основного матеріалу. Смерть гетьмана Б. Хмельницького у 1657 році ослабила підвалини української держави. Цим скористалася Росія, щоб посилити наступ на вольності українського народу, почастишали вторгнення в Україну польських військ, турків, кримських татар. Соціальні суперечності та боротьба старшинських угруповань за владу загострилися і

переросли в справжню громадянську війну. Усе це призвело до великих людських жертв, руйнування міст, занепаду національної виховної системи.

Пригнічене соціально–економічне і релігійне становище українського народу, постійна боротьба за рідну мову і землю покликали до життя унікальне явище світової культури – козацьку педагогіку. Для відтворення національної самобутності, народного виховання, захисту етнічних традицій і звичаїв, свободи і волі українців виникла історична потреба у формуванні духовно розвинених, щирих, наполегливих, трудящих, фізично здорових людей, які б любили Батьківщину, захищали її, були здатні на тяжку працю заради розбудови своєї держави [1, с. 200].

Фундаментальними основами козацького навчання і виховання були ідеї української народної педагогіки, які спонукали до формування в підростаючого покоління лицарських якостей, глибокого патріотизму, почуття милосердя, рішучості, наполегливості, здатності на самопожертву заради рідної землі, поваги до людей–трудівників, любов до праці, жага до трудового саморозвитку, постійне вдосконалення своїх професійних вмінь і навичок [1, с. 202–205].

Провідні дослідники української козацької педагогіки В.Кузь, Ю.Руденко, З.Сергійчук поділяють систему виховання козаків на декілька етапів. Першим етапом було родинне виховання. Дитина зростала в сім'ї трудівників, сповненій взаємоповагою і любов'ю, яка утримувалася власною працею, і все це створювало гармонійну атмосферу для формування особистості майбутнього козака. Діти змалечку були включені в систему господарської роботи родини, залучалися до ведення різних побутових справ, отже, з ранніх літ отримували необхідні практичні знання і навички, трудове загартування, ставали відповідальними, сімейними і працьовитими. Специфіка виховання підростаючого покоління на даному етапі в козаків націлена на відтворення і збереження українських національних традицій, шляхом звернення до педагогічної думки Княжої Доби: її зв'язку із природою, любов'ю до всього оточуючого і до праці на землі [2, с. 27].

Життя козацької родини пронизане відданістю до своєї Батьківщині. Навіть найпростіші побутові справи, які мали величезний виховний вплив на дітей, являли собою занурення до національної культури, сприяли формуванню національної самосвідомості: для дівчат – це приготування їжі за рецептами українських пращурів, колісання молодших братів та сестер за допомогою відповідних народних пісень, виготовлення одягу та його декорация вишиванням національних орнаментів; для хлопців – це ознайомлення з елементами народного ремісництва, військової справи козацтва.

Другим етапом козацької педагогіки був родинно–шкільний. На ґрунтовну базу високо моральних, духовних, етичних і естетичних цінностей, сповитих у дитинстві батьками, накладався новий освітній шар. Для захисту свободи своєї Батьківщини козакам були необхідні знання як «найважливіший засіб вистояти в нерівній боротьбі». У процесі навчання і трудової діяльності дітям прищеплювались такі якості, як працьовитість, творчість, повага до результатів своєї праці та інших [1, с. 230].

Козацькі школи, окрім навчання грамотності й основ наук, приділяли значну увагу трудовому вихованню дітей шляхом залучення їх до народного мистецтва, ремесел, що сприяло зміцненню патріотичних почуттів. Історичні пам'ятки свідчать про наявність у козаків зброї, посуду, одяжі високої якості, при створенні яких необхідні специфічні навички і знання технологій виробництва [3, с. 69–70].

Після закінчення школи козацька молодь, за власним бажанням, або продовжувала навчання в Києво–Могилянській академії, або працювала церковнослужителями і вчителями в школах,

або залишалась у своїх куренях з метою вдосконалення бойового мистецтва – третій етап козацької педагогіки, самовдосконалення протягом всього самостійного життя [1, с. 211].

Життя молодих козаків на Січі проходило в режимі постійного вдосконалення фізичного здоров'я, бойового загартування. Козаки у вільний від тренувань час займалися рибальством, полюванням, гончарним ремеслом, створювали зброю, не без активного залучення до зазначених видів трудової діяльності молоді. А головним обов'язком козаків-гніздюків було годування Січі, вони були справжніми господарями: «обробляли землю, ... розводили коней, рогату худобу, овець, заготовляли сіно на зиму, тримали пасіки, садили сади...» [5, с. 188].

Отже, козацька педагогіка зробила величезний внесок у вдосконалення системи трудового виховання молоді. Із ранніх років дитина залучалася до господарської і побутової діяльності родини, потім продовжувала вдосконалювати свої практичні вміння і навички за допомогою отриманих шкільних знань, розвивала українське народне мистецтво. Виходячи в доросле самостійне життя, молодь свідомо із натхненням залучалася до системи трудових відносин соціального середовища, продовжувала плідно працювати на користь Батьківщини, розвиватися духовно і фізично. Уся система козацького виховання була націлена на формування вільної, широкі, фізично і морально сильної, духовно розвиненої, особистості трудівника, який живе результатами своєї власної праці, всебічно розвиваюче себе закладає міцний фундамент для подальшого життя Батьківщини.

Педагогічна думка козацької доби була підтвердженням широго бажання наших пращурів до відтворення української етнічної культури, підкреслила прагнення до побудови майбутнього Батьківщини на засадах народних принципів виховання, що були сформовані протягом не одного сторіччя. Педагогіка цього періоду увібрала в себе все найкраще в галузі освіти і виховання із досвіду попередніх поколінь.

Трудове загартування молоді займало провідне місце, як у родині, так і в освітніх закладах. Сімейні виховні традиції козаків були відголоском основ формування особистості трудівника в Київській Русі: залучення дітей змалечку до посильної побутової роботи, розподіл праці за віком і статтю, озброєння молоді вміннями і навичками родинної спільної практичної діяльності. Повага до трудящих складала основу для побудови взаємин із оточуючими, сприйняття й усвідомлення себе як невід'ємної частини козацького соціуму.

Під поняттям «трудівник» козаки розуміли вільну людину, що змагається за незалежність свого народу, живе і працює за християнськими канонами, розвивається фізично і розумово для подальшого застосування свого потенціалу на відбудову руїн Батьківщини. Працелюбність вважалася головною і природною рисою характеру українця, необхідною умовою для боротьби із запеклими ворогами-загарбниками.

Провідним напрямком діяльності козацької старшини по забезпеченню успішного незалежного існування майбутньої української держави була підготовка освічених кваліфікованих фахівців у різних напрямках виробництва, сільського господарства, воєнної справи. Шлях до поставленої мети проходив через гармонійний розподіл величезного трудового потенціалу народу між його фізичною і розумовою діяльністю.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У процесі дослідження означеної проблеми було виділено такі етапи трудового виховання періоду козацької доби (др. пол. XVII – XVIII ст.): вперше асоціативне розуміння себе як представника певної етнічної культури відбувалося шляхом залучення дитини до елементарних побутових і господарських справ, що супроводжувалось зануренням у багатогранний світ фольклору, народних звичаїв і традицій; безпосереднє народження національної самосвідомості можна віднести до родинно-шкільного етапу виховання, коли світогляд дитини, заснований на народних принципах, розширюється новими знаннями про

навколишній світ, отриманими під час практичної діяльності у школі; подальше життя молодого козака проходить у атмосфері любові до Батьківщини під гаслом постійної плідної праці задля розквіту рідної землі, що постійно живить почуття гідності за свій народ, дозволяє усвідомлювати себе справжнім українцем.

Таким чином, під час вивчення козацької педагогічної спадщини нами було доведено, що самотня виховна система створена козаками повністю була націлена на відновлення та зміцнення патріотизму українського народу, відтворення свободи, минулої величі і добробуту своєї держави на засадах виховання в праці підрастаючого покоління.

У процесі аналізу сутності та змісту трудового виховання (др. пол. XVII – XVIII ст.) ми дійшли висновку, що останнє представляє собою педагогічну діяльність націлену на формування щирої, фізично загартованої, патріотично спрямованої особистості трудівника, здатного на титанічну працю на користь своєї Батьківщини. Провідні завдання трудового загартування козацької молоді – виховання вільної, самодостатньої, здатної власною працею забезпечити достойне існування своєї родини, соціально адаптованої до життя в трудовому тогочасному суспільстві, національно свідомої людини. Недостатньо дослідженими залишаються питання взаємодії трудового і фізичного, естетичного виховання, формування національного світогляду у процесі практичної діяльності на досвіді козацької педагогіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руденко Ю. Українська козацька педагогіка: витоки, духовні цінності, сучасність / Ю.Руденко, О.Губко. – К. : МАУП, 2007. – 384 с.
2. Окса М.М. Впровадження ідей козацької педагогіки в сучасній школі. Монографія / М.М.Окса, А.В.Прянікова, Л.І.Кучина. – Мелітополь, 2001. – 60 с.
3. Яворницький Д.І. Запорозжя в залишках старовини і переказах народу / Д.І.Яворницький. – Д. : АРТ-ПРЕС. – 2005. – Ч.1. – 312 с.
4. Яворницький Д.І. Запорозжя в залишках старовини і переказах народу / Д.І.Яворницький. – Д. : АРТ-ПРЕС. – 2005. – Ч.2. – 496 с.
5. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків / Д.І.Яворницький. – Л. : Світ, 1990. – Т.1. – 319 с.
6. Антонович В. Коротка історія Козаччини / В.Антонович. – К. : Україна, 1991. – 157 с.

УДК 378:005.52 (477)

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА УКРАЇНІ

Петриченко Л.О., к. пед н., доцент, перший проректор

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України. Вітчизняна вища освіта має виконувати триєдине завдання: інтегруватися до світового і європейського простору вищої освіти, адаптуватися до нових суспільних демократично-ринкових відносин і водночас зберігати національну самотність, ідентичність.

Ключові слова: якість освіти, педагогічний навчальний заклад, контроль якості.